МАДДÆЛОН ÆB3AГ МАДИ АДÆ КÆНУЙ – МАДИ КАДÆ ИН ГЪÆУАМА КÆHÆH!..

УАРЗИАТИ Вилен (1952-1995), номдзуд ахургонд, этнограф: «Ахсгиаг гъуддаг жй еугур мадзжлттжй джр нж мадджлон жвзагжй парахаттжй пайда кжнун, ж кадж ин ужлжмж есун... **Евзаг культур**ей ема ехсени хезнатей гелст ку уа, фесдужртти ку рахауж-бахауж кжна, ужд некебал фжгъгъжуй..."»

Зундгонд куд ей, уотемæй 2003 анзæй фæстæмæ алли анз дер 15 майи Цегат Иристони бæрæггонд цæуй на маддалон (дигорон ама ирон) æвзаги æма литератури Бон. Уой фæдбæл нæ республики Сӕргълæууæг Сергей диагæй райарфæ кодта: «Нæ фидтæлтæ нин ниууагътонцæ расугьд ама гьаздуг маддалон æвзаг. Не 'стур ихæс æй уой багъæуай кæнун, идард-

дæр косун æ райрæзтбæл. Мæ зæрдæ зæгъуй, цæмæй уæ хæдзæртти æма уæ косжн бунжтти кждджридджр игъуса на фидталтиккон аййев дзурд, цæмæй Иристони кæстæртæ æновудæй ахур кæнонцæ, зононцæ æма уар-Меняйло на дзиллан зар- зонца са маддалон авзаг, цæмæй уой дзурди фарнæ фæлтæрæй-фæлтæрмæ æности цæуа!..»

> Аци фæдзæхсти хузæн загъди хæццæ, махмæ гæсгæ,

арази уодзæнæй нæ маддæлон æвзаг рæстуодæй хъазар кæмæн æй æма æ райдзастдер исонибонбел зердиагей ка архайуй, уонжн еугуремжн дер. Уой федбел ба ма уой дæр зæгъуйнаг ан, æма нæ кæд æцæгæйдæр фæндуй, цемей не мадделон евзаги фарнæ гъæуайгонд цæуа ема фелтерей-фелтерме ирæза, уой туххæй цæй æма ж барат кануни Бони исаразæн арфиаг гъуддаг – дзилло-

нæй рафинсæн нæ маддæлон æвзагбæл уагъд ка цæуй, еци газетте ема журналте.

Уоте ку бакенен, уед **ж**ц**ж**г**ж**й**дж**р Иристони еугур рауæнти дæр цитгинæй хеуон исуодзæнæй нæ маддæлон æвзаг. Еудадзуг си игъусдзæнай а фарнахассаг дзурд!.. Ма базийнада канан ама, нæ маддæлон æвзагбæл цайбарцабал ановуд ан, уой еумæйаг бæлвурд гъуддагæй бавдесæн!..

HOMEPÆH

ДОЙАТИ НАМУСГИН ДАВИД

«Мæ хъазар мадæ æма фидæ! Нуртæккæ æз дæн 13-аг æфсади снайпер. Ниццагътон 128 фашисти. Уой туххей мин леверд ерцудӕй бӕрзонд паддзахадон хуæрзеуæг – Сурх Стъалуй орден æма майдан «За отвагу». Мæ къарæ исистон мæ командири жмбал Цыбуленко Григорийи бийнонти хæццæ сахар Краснодари 1943 анзи 1 июли».

тугъдон Дойати Давид æ фронтæй ниййергутама, сæмæ ци къарæ исæрвиста, уой къилдунæрдигæй. Тагъд знаги ниддæрæн кæндзинан æма уæмæ уæлахезонæй зиндзæнæн, зæгъгæ, зæрдитæ бæргæ æвардта æ хеуæнттæн, фал ин нæ бантестей е нифсеверд исæнхæст кæнун – æ цард иснивонд кодта Фидибæсти сæрбæлтау..

Советон Цæдеси Бæгъатæр Дойати Тебой фурт Давиди райгурдбæл апърели исæнхæст æй дæс æма фондзинсей анзи (1912-1943). Уой туххей ермег кæсетæ 3-аг фарсбæл.

АХСГИАГ ФАРСТА

Уæрæсей Пенсион фонди регионалон хайадæмæ майи фиццаг бæнтти дæргъи курдийæдтæ балæвардтонцæ, 8-17-анздзуд сувелленте кæми ес æма Уæрæсей Президенти Указма гасга нау**ж**г паддзахадон агъаз к**ж**м**ж**н гъжуама лжвжрд жрцжуа, ужхжн 21 мин цжгатиристойнаг бийнонти.

Абони ужнгж Пенсион фонди специалистта жркастæнцæ 10 мин уæхæн курдиадема ема балвурд унаффæ бал хаст æрцудæй 4,5 мин курдиадей фæдбæл. Уæхæн бийнонтæмæ аллимейон несуег агъазей фæккæсунæн 2022 анзи федералон бюджетæй радех кæндзæнæнцæ 163 миллиард сомей бæрцæ.

ГАЗЕТ «ДИГОРÆ» — АЛЛИ БИЙНОНТÆН!

ГАЗЕТ 2022 АНЗИ ДУККАГ **ЖМБЕСЖН РАФИНСУНИ АРГЪ Ж**Й 323 СОМИ 64 КЪАПЕККИ (ТУГЪДИ ÆМА ФÆЛЛОЙНИ ВЕТЕРАНТÆН БА – 288 СОМИ 96 КЪАПЕККИ)

ГАЗЕТ «ДИГОРÆ» РАФИНСУН ÆНГЪЕЗУЙ «УÆРÆСЕЙ ПОЧТИ» ЕУГУР ХАЙÆДТИ ДÆР, УÆДТА МУХУР ИУАРÆГ ПОСТХЕСГУТЕМЕ ДЕР

Сергей МЕНЯЙЛО:

«ÆЗ МÆ ФИДИУÆЗÆГИ ДÆН, ÆMA МÆ ЗÆРДИАГÆЙ ФÆНДУЙ, ЦÆМÆЙ УА ФÆРНÆЙДЗАГ, РАЙРÆЗТИ ФАДУÆТТÆЙ ÆНХÆСТ...»

12 майи Цæгат Иристони Сæргълæууæг Сергей МЕНЯЙЛО фембалдæй республики дзиллон хабархæссæг фæрæзнити минæвæртти хæццæ æма æртæ сахаттемæй фулдæр сæ фарстатæн лæвардта дзуæппитæ:

- Анзи размæ ма ку фембалдан, уæд еци фембæлд, ке зæгъун æй гъæуй, адтей бустеги ендер уаверти. Нуриккон уавæрбæл, фиццагидæр, бæрæг даруй, Украини абони ци сæрмагонд тугъдон операци цæуй, е. Тугъди будурæй уæлдай ма, тох цæуй информацион тугъдади дæр. Абони на еугуреман дар ай лагавзарæн рæстæг, æма еци рæстæг равдесдзæнæй, æ бæсти патриот ка 'й æма ибæл гадзирахаттей цеуег ка 'й, уой. Уоге, рестаг алцидар исавврдзанай а бунатти **жма** рах**ж**сдз**ж**н**ж**й **ж**хе т**ж**рхон, – загъта æ радзубандий Сергей Меняйло æма уой фесте журналистти фарстатен дзуепитта даттун райдадта.

- Республики сæргъи кæдæй æрлæудтæ, уобæл рацудæй анз, æма, æвæдзи, циуавæрдæр хатдзæгтæ, кусти
бæрæггæнæнтæ искæнæн ес. Ци аргъ
искæнис кадрти политики хуæрзгъæдæдзийнадæн, æма цæмæн уотæ æрæгæмæ нисангонд цудæнцæ еуæй-еу министртæ æма разамонгутæ, уæдта,
нуриуæнгæ дæр ма раййевæ-баййевæ
цæмæн кæнунцæ?

– Разамунддæттæг бæрнон косгутæ раййева-баййева канунца амбалга уагæмæ гæсгæ. Е æнæуой дæр уотæ гъæуама уа. Хецауадæ арæзт цæуй бæлвурд, комкомме жверд ихесте ема нисанте æнхæст кæнунæн. Еци ихæстæ æма нисанта ба аййевунца, растаг куд аййевуй, уотæ. Евгъуд анз æма аци анз еу нæ 'нцæ. Уæрæсей нихмæ æвæрд цæуй, раздер ка некедма адтей, уехен санкците. Уога са нигулайнаг бастита аварунца 2014 анзæй нурмæ. Æма нур нæ берæанзиккон бастдзийнæдтæ раскъудæнцæ, нур на фулдар багъаудзанай хе хъаурита æма xe зонундзийнæдтæй архайун. Æма домæнтæмæ гæсгæ аразтан министрти кабинет дæр. Алкедæр си нисангонд цудей закъоневерунадеме гесге ема си алкæмæн дæр æ бон адтæй æ кустгъондзийнадæ æма дæсниадæ равдесун. Æма кæмæн бантæстæй, кæмæн ба – нæ. Фал, адæймаги бунати æвæргæй, фиццагидæр, кастæн æ фæлтæрддзийнадæмæ, аргъ кодтон æ менеугутæн. Иннæ уæхæн, размæ кæнун гъæуй кустгъон, сæрæн æма дæсни æригæнтти – е æй кадрти политики ахсгиаг рахуæцæн.

 – Циуавæр аргъ искæнисæ республики инвестицион гæнæнтæн?

 Æ инвестицион гъомус республикæн **ж**й бер**ж**. Фал, ц**ж**м**ж**й никки фулд**ж**р к**ж**на жма нжмж инвестортж се 'ргом ахиджйахиддæр æздахонцæ, уой туххæй син исаразун гъжуй жнцонвадуат уавжртж. Жма нæмæ уæд цæудзæнæнцæ айдагъ æхца бакосуни туххей не, фал зердей дер се гъудите баст уодзененце Иристонен хуарздзийнаде ракенуни хецце. Абони республики ес 20 инвестори. Сæ фæрци бал косун райдæдта завод «Кристалл»-и цехтей еу, феззиндтей неме доргустгенæн завод, æфсæн конструкцитæ уадзæн кустуат, цубур рæстæгмæ байгон уодзæнæй хуйæн цех, уæдта донгъæдæ медицинон препаратуадзаг фармацевтон завод. Уой фæдбæл нуртæккæ дзубанди цæуй индиаг фармацевтон компанитей еуей хæццæ. Инвестицион проекттæ фулдæр кæнуни гъуддаги ес, хъæбæр ка къулумпи кæнуй, уæхæн ахсгиаг гъуддаг – зæнхитæ фагæ нæййес. Фал еци фарстабæл дæр косжн. Ес ма нæмæ берæ проекттæ, æма сæ, æнæмæнгæ, исæнхæст кæндзинан.

– Еци проектте исенхест кенунен неме гъеуге косгуте ема дес-

ни специалистте фаге ес еви не?

— Раст зетъун гъеуй, аци фарста ей ахсгиаг. Не неме ес фаге косгуте, уелдайдер аразгуте, не фаге кенунце десни инженерте. Уоме гесге нуриуенге дер каст ерцудей профтехахуради къабаземе, раййевун багъудей се ахурадон программите, цемей цетте кенун райдайуонце нури рестеги ема феллойнадон базаради доментеме гесге специалистте.

 Куд ирæздзæнæй нæдти хæдзарадæ æма сæ инфраструктурæ?

 Уой фæдбæл нæмæ ес еумæйаг пълан. Нæуæг, нуриккон нæдтæ кæндзæнæнцæ фулдæр, никкидæр ма нæмæ фæззиндзæнæй Дзæуæгигъæуи кæрæнтти цæуæг нæуæг нæдтæ дæр. Транспортæн си уодзæнæй сæрмагонд æрлæууæн бунæттæ. Уæхæн нæдти фæрци сахари гъæунгти цæуæг уæзласæн транспорт фæмминкъийдæр уодзæнæй. Республики зæнхæбæл цæунцæ федералон нæдтæ. Ес нæмæ аэропорт, уони нимайгæй, ирæздзæнæй нæдти хæдзарадæ. Каст æрцæудзæнæй адæми ласæг маршруттæмæ

– Алагири район ниуазæн кæдзос донæй æфсадуни фарста нуриуæнгæ дæр ма æй ахсгиаг. Идарддæр ибæл куст цæудзæнæй æви нæ?

– Æнæмæнгæ. Аци анз бал æнхæстгонд æрцæудзæнæй донуадзæнти фиццаг кезу. Донуадзæн системитæбæл куст цæудзæнæй айдагъ Алагири нæ, фал, зæгъæн, Заманхъул æма Цæликки, уæдта Мæздæги райони Притеречная æма Павлодольски станицити. Райарæзт æрцæудзæнæнцæ Беслæни донуадзæн хæтæлтæ. Уогæ, нæ къохи бафтудæй Мæздæги æма Горæтгæрон районти социалон-экономикон райрæзти сæрмагонд программитæбæл федералон хецауади хæццæ бадзубанди кæнун. Æма еци программитæмæ гæсгæ си еугур куститæ дæр арæзт цæудзæнæнцæ къæпхæнгай.

- Республики сжргъи ку жрлжудтж, ужд дж косжг фиццаг балцитей еу адтей Дзжужгигъжуи трамвайти депоме. Трамвайте жнцж, нж сахар иннж сахарти 'хсжн бжржг цжмжй даруй жма ж цжргути жхцжужнжй ка гъжуй, ужхжн жхсжнадон транспорт. Ема дзурдтай, зжгъгж, нжмж аци анз фжззиндзжнжй нжужг трамвайте. Куд жй уавжр нуртжкке жма кжд рацжудзжнжнцж гъжунгти нжужг трамвайте?

– Аци раужн исжмбалдан къулумпитжбжл. Гъуддаг уой меджгж 'й, жма нж нждтж, трамвайти релситж, электрон тухджттжн джлстанцитж нжужг трамвайтжн дзуапп нж джттунцж. Уомж гжсгж берж раужнти сж багъуджй райаразун.

Еци кустите нуртекке цеунце, ема куддер керонме рахъертонце, уоте неме феззиндзеней неуег трамвайте. Кемей се балхендзинан, еци кустуати хецце бадзурд ей цетте, ехца дер уоте. Гъуддаг лухгонд ерцеудзеней, енеменге, аци анз.

– Республикæ æхе куд цæттæ кæнуй Аланибæл исаргъуди 1100 анзей бæрæгбонмæ?

– Айдагъ на республикан на, фал еугур Уарасейан, киристон динбал хуаст еугур адаман дар е ай ацаг барагбон. Е 'сбараг канунан ама 'й расугъдай ама аккагай рарветунан аразт арцудай сармагонд мадзалтти пълан, ама анхастгонд арцуданца, уадта нур дар ма цаунца.

Нуриуалæнгæ бал карзæй лæууй аргъауæнти киристон дини хæццæ баст нивтæй исаййев кæнуни фарста. Æ ралух кæнунæн нæмæ федералон фæрæзнитæ нæййес, багъæудзæнæй амалгъон адæймæгути агъаз, æма сæбæл нæ зæрдæ дарæн

Аци мейи керони гъеуама фембелон патриарх Кирилли хецце ема енхестей исбелвурд кендзинан берегбон рарветуни емгъуд, ке 'рбахондзинан, еци иуазгути немтте ема ендер фарстате дер.

Сергей Меняйло ма дзуæппитæ ци фарстатæн лæвардта, уони 'хсæн адтæнцæ: а фæстаг рæстæг æргътæ цæй фудæй ирæзунцæ, еци фарста, историон циртдзæвæнтæ багъæуай кæнуни, республикæ хе тауæггурæй æфсадуни, рæзи æма халсартæгустгæнæг кустадæ нæуæгæй рапарахат кæнуни, Афицерти хæдзари идарддæри хъисмæти фарста æма æндæртæ.

Пресс-конференций рæстæг ма Сергей Меняйлой бафарстонцæ уомæй дæр, æма, дан, райгъустæй, кустмæ дæ æндæр рауæнмæ ке æрветунцæ, зæгъгæ, уæхæн дзубандитæ. Æма равардта уæхæн дзуапп.

– Етæ 'нцæ дам-думтæ. Ардæмæ æрвист æрцудтæн косунмæ æма хъæбæр дæргъвæтийнæ рæстæгмæ.

Æз дæн мæ райгурæн зæнхæбæл, мæ фидиуæзæги, æма мæ зæрдиагæй фæндуй, цæмæй уа фæрнæйдзаг, райрæзти фадуæттæй æнхæст. Уотæ цæмæй уа æма нæ республикæ æнтæстгин къахдзæфтæй размæ цæуа, уой туххæй алцидæр араздæдæн

Уæрæсе арæзт æй регионтæй, æма алли регион, уой хæццæ Цæгат Иристон дæр нуртæккæ лæуд æй ирæзти надбæл, Уæрæсе дæр цæуй размæ федар ампъезтæй.

ГИЗÆЛИ ЦÆРÆГ Дойати Тебо жма ж царджмбал Худжлти Адзиттойжн исжнтжстжй фондз биццеуи - Митя, Аврам, Давид, дууж кизги - Варя жма Веринкж. Суваллантта багьомбал аниа. гъжуккаг скъола каст фжцжнцж жма адтжнцж аллихузон кустити лæуд. Давид бацудæй колхозмæ **жма си куста б**ехтерегей – дууе бæхи ефтигъд кæбæл адтæй, уæхжн бричкжй ласта аллихузон ужзæгтæ. Хъæбæр зæрдæргъæвд ема косаге лехъуен адтей. Куд фæззæгъунцæ, куст æ къохти арти хузжн сугъджй. Мадта хъаурей ба уелдай тухгин адтей. Æ хуæрифурт Даурати Тамарæ æма синхæнттæ куд дзурдтонцæ, уотемей цийфенди устур гален дер терительной в применения в примен æй кæнидæ æма 'й еунæгæй равгæрдидæ

КАРЗ ÆФХУÆРД ИН РАСАЙДТА Æ ХАРАКЕТ ЗÆРДИХАТТ...

Мадта уодихаттей дер дессаги зердхелар адтей, ездон ема егъдаугин, цестуарзон. Архайдта алкемен дер ести хуарз ракенунбел. Æма 'й уоме гесге гъеубести медеге дер бере уарзтонце.

Уогæ уой фудæй устур бæлахи дæр бахаудтæй. Цæветтонгæ, паддзахадон ихæстæ федунмæ колхози будуртæй нартихуар ласта Дзæуæгигъæуи цæттæгæнæн рауæнмæ, æма си æ звеной кизгуттæ курдтонцæ, цæмæй син ести адгийнæгтæ æрластайдæ. Хестæртæ куд дзурдтонцæ, уотемæй кизгуттæй еу адтæй æ уарзон. Давид байевдалдæй æма нартихуари еуцалдæр кочани баййивта адгийнæгтæбæл æма сæ æрласта будурмæ кизгуттæн.

Фидбилиз ин расайдта еци гъуддаг. Кадæр хабар бахъæртун кодта слестгæнгутæмæ. Давиди ниййахæстонцæ, истæрхон ин кодтонцæ ема дæс анзей емгъудей Сибирмæ тайгай гъæди куститæмæ ервист ерцудей.

Сибири тайгай гъждж калуни кустити джр жнжхийнжй ке архайдта (жртж нормемжй фулджр жнхжст кодта алли бон джр), уой ин, жвждзи, банимадтонцж, жма жртж анземж исужгъдж 'й.

Давид дзæбæхæй исæмбалдæй æ хæдзарæбæл æма идарддæр колхози æ зæрдиаг кусти кой колта

Нæ Райгурæн бæстæмæ 1941 анзи немуцаг-фашистон æрдонгтæ ку æрбалæбурдтонцæ, уæд Давид нæфæразгæ кодта — уой размæ ин дохтиртæ уæззау операци искодтонцæ æма æ къæхтæбæл куд гъудæй, уотæ нæма ислæудтæй. Фал уотемæй дæр цалдæр мæйей дæргъи еци цæуæги цудæй æфсæддон комиссарадæмæ, цæмæй æй фронтмæ рарвистайуонцæ. Æма æрæгиаути ин æ курдиадæбæл исарази 'нцæ.

Æ рандæуни размæ æ звеной силгоймæггæн балхæдта лæвæрттæ. Тугъдмæ ци бон цудæй, еци бон ба сæ сæхемæ æрбахудта. Сæ зæрдитæ син фæннифсгундæр кодта циуавæрдæр рохсдзийнадæй æма си устур арфиаг фæцæнцæ. Æ тугъдон нæдтæн баковуни туххæй ин бийнонтæ косарт ракодтонцæ æма сæмæ æрбамбурд æнцæ синхæгтæ, е

ДОЙАТИ НАМУСГИН ДАВИД

'мгæрттæ. Рафæндараст æй кодтонцæ Давиди тугъди будурмæ.

Тугъди будурти дæр Дойифурт архайдта арахстгинай ама нифсхастай. Цубур растагма иссай растдзавийна (снайпер) тугъдон, деси афтудта е 'мбалтти, а ном райгъустай идардтабал

Дивизион газети ахид фæззинниуонцæ аллихузон æрмæгутæ уæхæн сæргæндти хæццæ: «Снайпер Доев – гроза гитлеровцев», «Слава снайперу Доеву», «Наша гордость», «Истреблять фашистов как снайпер Доев» æма уотæ идарддæр.

Æ тугъдон жмбжлттжй еу ба газети уотж финста: «Фронти жма жфсади сгаргутжн «жвзаг» исамал кжнун сж къохи ку не 'фтуджй, зжгъгж, ужд Дойати Давид жнтжстгинжй исжнхжст кжнидже еци ихжс.

«ТУГЪДОНТÆМÆ EC УÆХÆН ÆГЪДАУ: МИНКЪИЙДÆР ДЗОРÆ, ФУЛДÆР КÆНÆ!..»

Дойати Давиди туххæй финст æрмæгути койгонд цæуй мæнæ ауæхæн цауи туххæй дæр. Уой 1943 анзи июни тугъдонти къуари хæццæ æрбахудтонцæ Краснодари адæмон депутатти Совети XX сессимæ. Уоми ин дзурди барæ ку равардтонцæ, уæд ибæл, зали ка адтæй, етæ исæмбалдæнцæ тухгин къохæмдзæгъдæй. Адæм ку æрсабур æнцæ, уæд Дойи-фурт дзорун райдæдта:

Тугъдонтеме ес уехен æгъдау: минкъийдæр дзорæ, фулдер кене. Ембелтте! Ез мæнæ мæ рæстдзæвийнæй ниццагътон 167 немуцаги. Уæхæн гитлеронти къуар рафæлдахта мæ тугъдон æрдхуард Петр Слипко дæр. Е дæр ами, æмбурди æй. Сурх Æфсади еугур снайпертæ ке рамардтонцае, уони банимайае, уæд рагъуди кæнайтæ, цал «кæдзостог» ариаги искунæг æй нæ зæнхæбæл... Нæ мастесæн ихæс мах кæронмæ исæнхæст кæндзинан уæд, æма нæ Фидибæсти зæнхæбæл еунæг фашист дæр ку нæбал уа...

Дойати Давиди аци радзубанди адеми зердитеме уелдай хъебердер багъардта ема се знаги ниддерен кенунбел уодуелдайей разенгард кодта,

уомæн æма цидæриддæр загъта, æ еци гъудити æцæгдзийнадæ бæлвурдæй æвдиста æ намусгин тохæй. Æ реубæл исæрттивтонцæ бæрзонд паддзахадон хуæрзеугутæ – Сурх Стъалуй орден, Фидибæсти тугъди дуккаг къæпхæни орден, майдан «За отвагу» æма Сурх Турусай орден.

ЖЕХСАРГИНИ АГЪАЗИАУ ЖЕСКЪУЖЛХТДЗИЙНЖД- ТЖН ГЪЖУАМА АККАГ КАДЖГОНД ЦЖУА...

Дойати Давидæн æ бæгъатæрдзийнади туххæй ци тугъдон хуæрзеугутæ исаккаг кодтонцæ, уонæбæл дзоргæй, æвæдзи, гъæуй фæббæлвурддæр кæнун цалдæр хабари. Фиццагидæр, исбæлвурд кæнуйнаг æй, уæддæр цал фашисти рамардта нæ растдзæвийна жмзжнхон. Уой туххжй ци æрмæгутæ финст æрцудæй, уонæми амунд цæунцæ фæйнæхузон нимæдзтæ. Зæгъæн, Давид 1943 анзи 21 июни Краснодари крайи фæллойнæгæнгути депутатти Совети сессий æ радзубандий куд фегьосун кодта, уотемæй уæдмæ рамардта 167 фашисти. Полкки комиссар Я.Г. Бобрушкин ба куд дзурдта жма финста фжстæдæр, уотемæй Давид фондз мәйемә ниццагъта 180 немуцаги.

Давиди туххæй финст æрмæгутæй беретæми райгъусуй уæхжн уайдзжф, гъома, не 'мзжнхон бæгъатæр тугъдонæн æфсæддон командæкæнуйнадæ æма политикон разамунд цæмæдæр гæсгæ аккаг аргъ на кодтонца. Уахан секк фæззиннуй еума гъуддагмæ гесге дер. Цеветтонге, тугъди рæстæг уæхæн фæткæ адтæй, **жма** не 'фс**ж**ддонт**ж**й 100 кен**ж** фулдæр немуцаги ка рамардтайда, уоман лавард цудай Советон Цæдеси Бæгъатæри ном. Дойати Давид ба фондз маейемае ниццагъта 180 немуцагей бæрцæ (е дæр минкъийдæр нимæдзæ 'й) жма ин уждджр ж уоджгасжй еци кадгин ном лæвæрд не 'рцу-

Гъо, абони 'й зонæн, ема тугъди рестег дер ерцеуиде енераст миуте – гъуддегуте аразге кемей уиуонце, уони фудзунд ема фудзердедзийнади фудей. Фал цийфенди ку уа, уеддер рестдзийнаде феууелахез уй. Ема 1943 анзи Дойати Давиди бавдистонце, цемей

ин лæвæрд æрцудайдæ Советон Цæдеси Бæгъатæри ном. Æма ин лæвæрд дæр æрцудæй... Фал еци æхцæуæн хабарбæл æхуæдæг нæбал бацийнæ кодта... Бæгъатæрæй фæммард æй 1943 анзи ноябри.

Не 'мзæнхонти къуар 1966 анзи Керчи уогæй, фембалдæнцæ Давиди тугъдон жмбал М.Лагодай хæццæ, æма е куд радзурдта, уотемæй 1943 анзи ноябри 1134-аг полккæн бардзурд лæвæрд æрцудæй Керчи Войкови номбæл металлургон завод немуцаг-фашистон æрбалæборгутæй исуæгъда канун. Фал махонтан а исанхæст кæнун не 'нтæстæй – Керчи алфамбулай бæрзæндтæй eyeбæл ци авд къубургонди адтæй, уони аууонæй знаги пулеметчиктæ еци жхсжги жхстонцж размжмпурсаг советон тугъдонти, са сар исдарун дæр сæ нæ уагътонцæ. **Æ**ма уæд Давид æ къамандири аразийæй æхемæ райста ихæс знаги пулеметчикти ниддæрæн кæнун. Æма 'й æнтæстгинæй исæнхæст кодта...

СÆ ÆРИГОН УОДТÆ БАСТЪАЛДÆНЦÆ СЕ МБÆЛТТИ УÆЛАХЕЗИ СÆРБÆЛТАУ ТОХИ...

Дойати Давид, æ тугъдон æмбæлттæ куд дзурдтонцæ, уотемæй рамардта, еци икъубурти аууони знаги æфсæддонтæй ка æрбунат кодта, уони сæ еугурей дæр... Фал æхсæви тари знаги маргæйдзаг сонт нæмуг исæмбалдæй Давидæн æхебæл дæр.

Уæззау цæф фæцæй, æма ин фæййагъаз кæнунмæ фæннæхстæр æй роти санинструктор Верæ Хохлова, фал уомæн дæр знаги нæмуг ниппурхæ кодта æ къох.

Нифсхаст силгоймаг уждджр бабурджй цжф тугъдонмж жма базилджй Давиди цжфтжмж. Нур рараст уонцж фжстжмж, зжгъгж, уотж сжбжл знаги ужззау нжмуг исжмбалджй жма раскъудта дууж жригон уодей — бжгъатжр ржстдзжвийнж Дойи-фурт жма санинструктор Хохловай цард.

Полкки командир 1943 анзи 12 ноябри дивизий командирмае сармагонд рапорти финста: «Растдзавийнае Дойи-фурт Керчи донбакалаенбаел бахизтаей фиццаг ама десанти хаеццае ар-

бунат кодта Керчи жрджгсакъадахбжл. Знаги фестжг жфсади жма танкти тухгин жмпурстжн, ржстдзжвийнж жхст кжнгжй, лжвардта нихкъужрд. Нидджржн жма ниххуссун кодта 12 пулеметон жхсжн бунати, ниццагъта 25 немуцаг фашисти, уони хжццж фондз афицери жма жртж ржстдзжвийни. 1943 анзи ноябри бжгъатжр тугъдон Дойати Тебой фурт Давиди жфсжддон кади жма намуси хжццж байвардтонцж Митридати бжрзжнди...»

Æ фæммарди бонæй рацудæй æхсæз мæйи, æма 1944 анзи 16 майи ССР Цæдеси Сæйраг Совети Президиуми Указмæ гæсгæ Дойати Тебой фурт Давидæн лæвæрд æрцудæй Советон Цæдеси Бæгъатæри ном.

АБОНИ ДÆР НÆЙ ИРОНХ Æ РОХС НОМ НÆ БÆГЪАТÆР ÆM-ЗÆНХОНÆН...

Цæунцæ æнзтæ, фæлтæртæ фалтарти аййевунца, уаддар на багъатар амзанхони ном абони дæр иронх нæй. Советон доги жнсувжронбжл ке нимадтан, еци Украини уæдиккон разамунди аразийæй ин уоми дæр устур цитгингонд цудæй. Уой туххæй уæд уотæ финстонцæ: «Æвæрд ин æрцудӕй циртдзӕвӕн. Æ ном ин равардтонца Керчи 8-аг астæуккаг скъола æма гъæунгтæй еуемæн. Керчи фарсмæ Митридати хонхи сæрмæ Кади Фæйнæгбæл зингзæрдæ бæгъатæр тугъдонти хæцца финст арцудай не 'мзанхони ном дæр.

Войкови номбæл металлургон заводи тургъи ес мемориалон комплекс тугъдонтæн. Уоми финст ес Дойати Давиди кадгин ном дæр. Заводи цехтæй еу хæссуй Давиди ном. Кустуати тугъдон кади музейи бæрæг рауæни æвæрд æрцудæнцæ Дойи-фурти бæгъатæрдзийнæдти туххæй æвдесæндартæ... Уотæ адтæй, ку зæгъæн, советон доги...

Не *мзæнхон бæгъатæри номерæнæн ма арæзт æрцудæй еума арфиаг гъуддаг. Даурати Ило – Давиди хуæрифурт, куста Гизæли Коцойти Арсени номбæл фиццаг астæуккаг скъолай, æма директори хуæдæййевæг Плити Солтан жновуджй байархайдтонцæ, цæмæй Гизæли гъæуи æма Керчи æхсæн, уæдта аци сахари 8-аг æма Гизæли фиццаг астæуккаг скъолати ахурдзаутæ **жма** ахургжнгути 'хсжн исфедар уонца хуарз рахастдзийнаедта. Уой туххей гизейлегте цалдер хатти адтæнцæ Керчи, керчæгтæ ба – Гизæли.

Дойати Давиди ном агъазиауей цитгингонд цеуй Иристони дер: ее ном хессунце гъеунгте Дзеуегигъеуи ема ее райгурен гъеу Гизели дер. Ами ма ин цалдер анзей разме еверд ерцудей агъазиау циртдзевен дер, ее номеренен арезт цеуиде спортивон еристе дер. Ахид райгъусуй ее номеренен арезт адемон зар дер.

Аци жрмжг цжттж кжнгжй пайдагонд жрцуджй, Дойати Давиди туххжй е 'мгъжуккаг Пагжти Хъазбег 2001 анзи ци очерк «Æнгъизтжй ин дууж хатти Бжгъатжри ном» ниффинста, уомжй.

Baco AБAEB (1901-2001), академик:

Говоря о роли музыки и музыкантов в романтической поэзии Малиева, не могу не сказать о музыкальности самих стихов поэта. Она – уникальна в дигорской поэзии.

Именно Малиев, и только он, сумел раскрыть и показать во всей полноте, какие красоты ритма, напевности, свободного и плавного течения таит в себе дигорская речь.

Вот несколько наудачу взятых отрывков. Ци кæнуй, цума, ме 'лхуйнæ, Ку нæбал зелуй дзæбæх? Мæ цæститебæл гъазунцæ Сау нимæт æма сау бæх. Или: (Æлхуйнæ)

и.
Нæй Дзулей зæрдæ æнцойнæ,
Йе æ фагæ нæ хуссуй, —
Æд æхсæвæ æд-æ-бонæ
И мæсугæй фæлгæсуй.

Или:

Куд ниххаудтай мард и донма, Уой астьалута уидтонца... Уой цахъалта карадземан Деса-дзора факкодтонца... (Дзандзирахъ)

Или:

Сах не 'ркалдзæнæй хебари Кедæр кизгæ цæстисуг, — Дæ фæсмæрдæ номи кадæн Гъæу не сдасдзæнæй мæсуг. (Гудзуна)

Или: *И ф*:

И фарни тунæ Æрфелауидæ, — Уарзондзийнадæ Æрфедар уидæ.__

е. (Тæходуй, æна...)

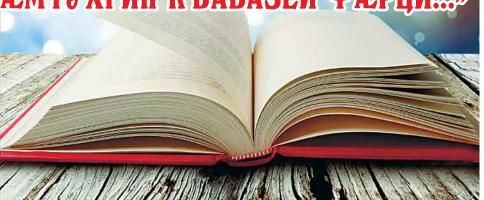
(Дзуле)

Вслушайтесь в эти стихи. Раньше чем доходит до сознания их смысл, они уже покоряют своим чарующим ритмом и звучанием. Когда читаешь такие стихи, невольно приходят на память слова Белинского, сказанные им о стихе Пушкина:

«Что это за стих! Он нежен, сладостен, мягок, как рокот волны, тягуч и густ, как смола, ярок, как молния, прозрачен и чист, как кристалл...»

РЕДАКЦИЙÆЙ. Абони дигорон æвзаг æма литератури нихмæ ка дзоруй, етæ номдзуд Абайти Васойæй зундгиндæр кенæ зонагæдæр æнцæ? Баруагæс уи уæд, æгириддæр нæ 'нцæ!.. Уомæн æма етæ сæ сæргъæн дзубандитæй хилкъахæнтæ аразунцæ нæ дзилли медастæу. Æма сæ æведауцæ миути Къостай рохс номæй æдзæсгонæй пайда кæнуни бæсти сæ зæрдæбæл бадарæнтæ æма æнхæст кæнæнтæ уомæн æ фæдзæхст: «Ме 'фсымæртæ, кæрæдзи уарзгæйæ цæрут!..»

ХЪОДЗАТЫ Æхсар (1937–2021), Цæгат Ирыстоны адæмон поэт

Дыууæ ныхасы дыгурон æвзаджы тыххæй. Мæнмæ гæсгæ йын ирон æвзагимæ æмхуызон бартæ рат-

тын хъжуы, афон у жнессерфат дискусситен керон скенынен. Де нацийы арфдер, фидардер уидегтей иу барей лыг кен — уымей едылыдер ми ма цы уа! Дыгуриме иу туг, иу стег стем. Гъеме бинонтей искецыйен йе дзыхыл цъутта куы еверай, делдзиныг ей куы кенай, уед бинонтен енгом уевен и? Искецы дзырды истори не раиртасын куы фефенды, уед ын йе уидаг дыгурон евзаджы куы агурем емей ийн йе апме уый ферцы куы баххессем, уед цемен еверем целхдурте нехицен? Уеде ныууадзем дыгуры «се адыл» (Къостайы ныхас)! Уадз еме ириме иуме емсер-емидыхей аразой се цард!

Нæ маддæлон æвзаги ирисхъæбæл, уомæн æ дууæ къабазей æмбарæдзийнади туххæй дзоргæй, Хъодзати Æхсарæ дæнцæн ахид æрхæссидæ, "Дигорон æвзаг", зæгъгæ, ци æмдзæвгæ ниффинста, уой. Бакæсайтæ 'й, цæйбæрцæбæл зундгин гъудитæ си райгъустæй:

Сæууон æртæхы сатæг рухсæй дæу ысфæлдыстæуыд, сæнтыстæ нæ уарзтæй. Дæ дзырдтæ мын – дзындзытæ 'мæ æргъæу, куыд буц вæййын сæ тæмæнтæ,

сæ хъазтæй.

Мæ ныфсы уидаг, Уазайау мын лæуу æнæцудгæ! Тъымы-тъыматы цъастæй дæ фарн сыгъдæгæй абонмæ æрхастай. Куынæ уай ды – мæнæн цæргæйæ нæу.

Хуыдуг дæ кодтой – райгуырдтæ-иу ногæй. Дæу бахызта тыхгæнджыты æрдонгæй Нæртон Нана, йæ бадæн уæд дзæнæт.

Дæ хурвæлыст æрвон зæлтæ куы хъусон, уыдзынæн уæд Ирæф-донау æнусон, уыдзæн цæлæт, нæ уыдзæни мæлæт!

ДЗАСОХТЫ Музафер, Цæгат Ирыстоны адæмон поэт

Рæгъмæ цы нæ рахæсдзыстæм, ахæм нæй. Дыууæ Ирыстоны ис, дыууæ диныл хæст стæм, дыууæ 'взагыл дзурæм. Ирыстонтæ æмæ динты

кой жнджр ран жнджр уавжрты кжндзыстжм, фжлж жз цалджр ныхасы зжгъынмж хъавын не 'взжгты тыххжй. О, дзуржм дыууж 'взагыл жмж цжмжй жвзжр у? Цжуылнж хъуамж дзуржм дыууж 'взагыл, кжд Хуыцауы афтж бафжндыд, ужд? Нж аджмы жвзаджы рагонджр хуыз царджгас кжй у жмж ирон жвзагимж жмцыд кжй кжны, уый кжй бахъыгдардта?

Ирæттæй-ма исчи йæхи дыгуроны бынаты авæрæд æмæ-ма йын ирæттæй исчи афтæ зæгъæд, мах иууылдæр иу адæм куы стæм, уæд цæмæн хъæуы дыгурон театр, дыгурон газет æмæ афтæ дарддæр, кæддæра йæ зæрдæмæ фæцæуид? Нæфæцæуид. Уæдæ зæрдæмæ чи нæ цæуы, уыцы хъуыддаг кæнын дæр нæ хъæуы.

Мæнæн иу адæймагæй тынг æхсызгон у, дыгурон æвзаг æрдæгфæндагыл кæй нæ баззад æмæ æнусты сæрты махмæ кæй æрхæццæ, уый.

Не 'взаджы рагондæр хуыз зындзинæдтыл кæй фæуæлахиз, уый руаджы нæ ивгъуыдæй бирæ сусæгдзинæдтæ раиртасæн ис. Уый иттæг афтæ æмæ уырнинагæй равдыстой ирон æвзаг æмæ истори иртасджытæ, уæлдайдæр та Всеволод Миллер æмæ Абайты Вассо.

Цемей, дыгурон евзаг кей ис, ууыл цин кенем, уый тыххей ерхессен ис бире евдисенте... Уеде афте: дыууе взаджы нем кей ис, уымей терсын не хъеуы. Терсын хъеуы, иу евзаг дер нын куынеуал уа, уымей. Уымен еме уымей ецег тессаг у.

Дзасохти Музафери аци новеллæ исистан æ документалон уацау «Мæйты дæргъæн азтæ»-й. Мухургонд æрцудæй журнал «Мах дуг»-и 2010 анзи (№№8-9). Нæ маддæлон æвзаги карни туххæй нæ абони дзубандимæ гæсгæ ма си еума новеллæ уин уæ зæрдæбæл æрлæуун кæнæн.

«Цин æмæ маст æфсымæртæ сты. Хорз æвзæр, фыд æмæ кард дæр... Ацы ранымад дарддæр ахæццæ кæнæн ис...

Мæ къах рысти, еме ме ме зонге афарста:

. - Дæ къах куыд у?

- Куыд уыди, афтæ: хуыздæр нæ фæци, фыддæр дæр.

Хорз æмæ æвзæр ам дæр баиу сты, æфсымæртæ кæй сты, уый ма ноджыдæр иу хатт рабæрæг. Хорз уый у, æмæ мæ къахы рыст кæй нæ фæтынгдæр, æвзæр та – йæ рыст кæй нæ фæкъаддæр».

РЕДАКЦИЙÆЙ. Уоте уеме не кесуй, цума абони не мадделон евзаги ирисхъебел енеуойдер не зердите ке ресунце, е кемедерти фаге не кесуй ема цидер енебунати ардауентей нин не рист езгелунце, хиц-хиц не кенунце. Уой бести рестуодей уавербел ку батухсиуонце ема, кед уоййасебел легигъедгун енце, уед уой белвурд гъуддегутей ку бавдесиуонце, зеууоней ку бавналиуонце, не мадделон евзаги церенбонен хуарзей ка феппайда уодзеней, уехен мадзелтте аразуни федбел хъеппересдзийнадей ку ескъуелхиуонце.

КЪИБИРТИ Амурхан «Ци адгин дæ, ци зин хæссæн

мин дæ, Цард!..»

ÆСТÆГДАР

Рагон нартæ сæ мард æцæгæлон бæсти нæ уадзиуонцæ.

Еведзуг къахнадбæл Сау æндарг фецауй. Къобоссар лæдзæгæй Æ къахвæд ацауй. **Жнахур б**елццонбел – Палауонта палаз. Гъеддухей ефсеруй,-На евгъауй а раз. -Ка 'й аци цæуæггон, Рагдогон дарæси? Куд на рауй дзастыл, Нæ дæрæз-бæрæзи! Æй аци æрцæуæг, Æн' ивард цæугæ мард. Æ цæсти хъулфити, Раги рахустæй арт. Æ догон тугъдонтæй Нæбал ес æстæг дæр. Айдагъ ма мæн аци На жцаг багъатар, Рагон нарти фæстаг. **Ерхаста**, кæддæрæй, Æ ахилмæ e 'стæг.

17.02.2022

ЦИ ТУЗМÆГ ДÆ...

Æ зæрдæ ци гупп ласуй, Ци сурх иссей е рос. Блашка

Уӕ куй ци цийной ӕй, Ду ба ци тузмæг дæ. Схъурма ун де 'ноййай, Фал ду - гъизт зумæг дæ.

Суйун дæ æнгасæй, – Уазал, куд мæ содзуй! Касун мисти цъасай, – Зумæг кæдмæ уодзæй?

Амонд тухрамодзай, Лæгæн нæ ниттайдзæй. Уалдзег кед еруодзей, И мет кæд æртайдзæй?

Касун: хонхи сарай И хор æридзулдæй!.. Зумет ку ерсерде 'й, -Ци 'йнод мæ нинцъулдæй!

Æ реу ци гупп ласта, Æ рос куд исзинг æй! Нурмæ куд фæразта, Ме 'ной, тузмаг зингай.

04.10.2021

Ис ди ревæд дæн тухуаст, -Ра мин мардтæ, мæн нæбал дæ! Банигæдтон нæ рахаст, Фæсмойнаг фæцæй не 'мбæлдæ.

Ку фæккодтон дзæгъæлдзо, Хъжбжр идарджй дж рохсмж. Нæуæгæй ис дæн бæлццон, – Ба ди æртæстæн æносмæ....

Ку ми ранда да, уад ма, Цæмæн раздахтæ фæстæмæ? Ку мæ рамардтай, уæд ма Куд æригас уон фæстæмæ?

08.02.2022

УОРС ХОНХИ ФИЙИАУ

Тæходуй, æна, Маргъ ку фестинæ... Геуæрги

Уорс Хонхи фиййау, Ци раги фестис, -Хорзæрин тунтæй Ци зар нилвесис! Да фарни фонсбал Ку æрцæй зелис, -Ку баефтиндзи Зæлланг æстъелли.1 Ку си ниццаегъдис, Ку си низзарис,-Дæ десæ зæрæй, Ку мæ æрцарис. На ди афсадун, -Ци муд мин дарис. Мæ зæрди къуми Ку мин ниндзарис. Де цагъди азелд Ку мæ нилвасуй. Ци арвон кæлæн, Ци уоди хуасæ й! 11.03.2022

инструмент

...Æхсæвæ ба – Уидтон асег ме фуни. Хорбон уогæй, – Уардта 'ма на уардта. Е-æз кудтæн, Дæумæ бæлгæй, мæ фуни, – Цъетей бунæй Мæ цæстисуг гъардта.

Сæумигон арви арфи Фæцъцъитт æй хори цæстæ, -**Æ**стъалутæ фæдеси... Бауаццег ей ехсеве, -Бацагъта æ тæппæзтæ, Сæуæхседи гъæбеси.

АВДÆНÆ

Никак тоску свою не растоскую Янко Есенский (словакаг поэт)

Цидæр кæнун! Цума, баргъавта мæ Зелга думги думаг. Æви, ниббаста мæ, Хингæнæги карз хийнæ? Æнæбæрæг æрхун,-Æлвасуй мин мæ реу. Рахгæнуй мин мæ хъур. Тухсун, фал ци фæууон? Мæ авдæнæ-тугури. Ниццей нертон бехау, Æ гъостæмæ сау руги. Скенон ей сапойне 'вдулд, -Куд исзинна æ дзиндз æрдо. Нисси бæттон Мæ сау содзагæ æрхун. Æма 'й уозон, уозон, – Тарф фуни куд бацæуа... Уоте уозиде ме ена, -Цалдæн не 'ргъос уинæ

Хæкъурццæги кудтæй. Цалдæн имæ адгин Нæ байдзулинæ фуни... Феронх уинæ Арви тæхæг авдæни, Ме 'стонг æма ме 'донуг. 11.02.2022

– Æндарг кумæ ледзуй Талинги мæрдзæсти? – Донгон ку æй хезуй, Цахар дууа цасти. Надбæл куд нæ къуæзуй, Еци жнжзинги? Рестме 'й аразунце Сах ирд дууæ зинги. Тухсуй, нæбал бухсуй, Кадæр кедæр хезгæй. Къахгъерме нийгъосуй, Стъелфгей, терсге резгей. Кæунцæ донгони **Ервхуз** цъ**ех** ц**естит**е.

Æстъалу гогойни

Кæнуй пæррæститæ.

11.05.2021

Цӕмӕн уинун мӕ фуни Къæра-мæра фæндæгтæ? Айдагъ сæбæл æхсæви, Исуадзун мæ мондæгтæ. О, кеми 'й ме хъал ефсоргъ, -Æруайæн фæстаг догъи! Кæддæрау, царди хæццæ, Бацæуæн рæстаг тохи. Рагацау не теленте Ци ниддемен не хурфи. Кæд æма, æцæг амонд, **Ехседуй** царди гулфи? Нæ зонун, бæхти догъбæл, Цӕмӕн дӕн уотӕ ӕрхун. Мæн фæндуй бæхи рагъæй Фæттæхун тæхгæ-тæхун!..

21.01.2022

ИЗÆР

Арви сурх билтæбæл Хори рохс æртадæй. Гъеди къупп сунтебел Гъермуст суг ертагъдей. **Ерхуст**ей зелдебел Талингадæ, цадæг. **Ж**мбæлуй зæрдæбæл **Ерт**ехдзестуг сатег. Цъерехснег, еррехцгей, Æ зарбæл фæкъкъуæзуй. Уоддзеф дер, арехсгай, Арви зилд жнкъосуй... Ниуазун изæрæн Æ кæдзос,æ рæсог. Мæ уод си æрцарун, -Ба си ун саурасуг.

07.03.2022

Ци адгин дæ, Ци зин хессен мин де, Цард! **Æ**рдæгмæ дин Баниуазтон дæ синон; Нæ бабиндзæ 'й, На си разилдай ма сар. Гъейде, мадта, Бунниуæзт æй никкæнон, -Куд бауон си Размæ хаугæ,саурасуг. Кæдимайди, Разелиде меме Цард, **Еппунв**естаг. Æ фесон нее, фал е раз.

15.02.2022

МÆГУРИ ХУРДЗИН

Мæгури хурдзин-Сæгæйдзаг, сæгæйдзаг. Хъебер е кердзин – Сугæйдзаг, сугæйдзаг. Цæуй зуртæбæл Кумæдæр, кумæдæр. Уæзуй зæрдæбæл Къума дуар, къума дуар. Æ къахдзæф – дзебæл, **Æ**дзæллаг, æдзæллаг. Кæнуй æхебæл Кудзалла, кудзалла...

15.01.2022

Рамардей мегур лег, – Еурæстон уодгоймаг. Æ незтæй фæййервазтæй. Нæ ин фæцæй, оххай, Цеститебел хуецег, Багъос ей дзангъирдзастей. Кæмæдæр фæббæлдтæй... Цӕстисуг æнгъæлæй, Фæккастæй хæлеудзухæй. Кæуйнаг мард бæргæ й, – Аххей ибел кудтей Айдагъдер е арви хай. Æ кирæ ин уæддæр Ракодтонца се 'ккой, Саубазур, сау халæнттæ... Ци æлгъийнæ дæ, Цард! Арви буни, æдта, Ци берæ ес хæрæнттæ.

12.03.2022

ДЫККАГ хатт жй бжргж нал фæндыд йемæ фембæлын, фæлæ ахæмы дзæмбытæй йæхи чи атондзæн?

«Бабыхсдзынæн, бирæ фæфæрæзтон, æмæ ма иу бон... Бон нæ! Æхсæв! Мæ рагон хæстæ фидын... фыст фæдæн!..»

Къехты уынер, мынег хъелæс. «Ау, схæццæ уыдаиккой? Раджы у нырма. Мей йе цалхыдзаг. Сæниат мæйдармæ æнхъæлмæ кæсы».

Зыхъхъырæй ракаст. «Гъе, й... На фала сын байраджы ис. Уæртæ Сæниат йæхæдæг, стæй ма лæппутæй чидæр. Байрæджы... Мæ царм мын ма астигъæд уыцы жнаккаг! Ужд та сжм рацæунн, ныхæстыл уал сæ дарин. Уый та ма циу? Чидæр Сæниатиме херхембелд феци. Табу дæуæн, стыр Хуыцау! Мыггагмæ дын кувдзынæн».

Хъахырман уынгмæ рахызт, гом кулдуары аууонмæ бауад. «Æтт, уæларвыл бадæг, æнамонд мæ ма скæн, галы сæрæй дын скувдзынæн...»

Милицайы хицау саргыыбахыл бады, йе 'мбæлттæ æртымбыл сты йæ алыварс. Ныхас сын бацайдагъ.

– Чи дæ?.. Кæдæм цæуыс?.. Цы хӕссыс?.

Сæниат фæуыргъуыйау, ницы дзуры. Ног фæрстыты рæдзæгъд та ралæхурдæуыд, фæлæ та уый дер ене дзуаппей баззад.

– Чи дæ? Кæцæй фæзындтæ **жмбисжхсжв?..**

Сæниат цыдæр загъта. Хицау ехсей дзауматем ацамыдта. Лæппутæ сыл азылдысты. Йæхæдаг та уалбахай згъалы:

– Кæд ацыди дæ хо? Кæдæм ын фæхæссы хæринаг? Арæх фæзыны йæхæдæг?

Нæ зонын, ницы фехъуы-

– Базондзына уада! Фехъусдзынæ! - смæсты хицау.- Цæ-

Хъахырман рахызт йе 'мбæхсеней. Дерддзеф леууы, нема уæнды йæхи равдисын.

– Ам де ды дер? сег феден, феле дзегьелцыд на фестам. Ахам каф арцахс! - жхсжвы уазал жмж жнжхуыссагей йа комыкъулта жнарынцой ив азта хицау.

Стӕй е 'мбӕлттӕй иуӕн рафæдзæхста:

Лæппу, уыцы усы фæдыл ацу!.. Сымах та, - фездæхт иннæтæм, – хъæуы бынмæ! Æндæр фæндаг нæ зонын. Быдырæй цæуай, хохы цъуппæй æрхизай – дæ тъæпп Цецейы лæгæтыл фæцæудзæн. Афтæ нæу? – хъæрæй бафарста Хъахырманы, жмж ехсжй

Кæрон.

Райдайæн 12, 13, 14-15-аг номерти.

цырыхъхъы хъус æрхоста.

Хъахырман фесхъиудта – исчи сӕм кӕд хъусы, уӕд фесæфт!

 — Æнæмæт у! – бамбæрста йæ хицау. – Тæнджыты уайын чи уарзы, ахем де, жнхъелден. Æмæ уæд ифтыгъд топмæ цæмæн æвналыс? Уый гæрах кæнын дер зоны.

«Хорз ма ракæн æмæ фыдбылыз ма ссарай», - мæстæй ссыгъд Хъахырман, фæлæ ницы бауæндыд зæгьын. Ноджы ма хицау йæ рæдыдыл басаст:

Бузныг дæ лæггадæй! – сызгъæрин сом ын цыма авæрдта, уыйау æрæхснырста йæ арфæ, стей легеты 'рдем фераст. Хъахырман та йæ кæртмæ базылд.

«Æхсæв дæр, бон дæр лæгæты рæбын баддзысты. Арс афæлдахын алкжй джр фжфжнды. Фæлæ гæдыйы къах цыбыр у! – бахудт Хъахырман, талынг уаты йæхи нымæтыл куы æруагъта, уæд. – Кæд искæуыл фембæлой, уæд – Агуындæйыл. Ницы йын уыдзжн, иу къорд боны къалатийы куы жрдауа, ужд. - Фжфжлмжндар ладжы зарда. – Махадаг ем ирвезынгенегей фезындзынжн, жмж ужд мжхи уыдзжн, йа къамта еревердзен... Ма сæры цæфмæ дын, хъал Агуындæ, æз дæ хæмпус былтæ, дæ урс-урсид риутæй дæ уд сласдзынæн...»

Йæ цæстытыл та (цалæм хатт!) ахъазыд ресугъд ныв: Агуында йа хъабысы талфы, йа рæдыдыл басаст, хатыр куры, йæ æцæг амондæй йæ сæр разылд, **жмæ** Хъахырманы рæвдауынæй суанг боныцъехтем не бафсест.

Цыма æцæг амондæй бафæллад, уыйау æмбæрста лæг йæхи, жмж тжлтжг сжнтты бын фжци...

Комыдымæг боны рухсæй фæуæрæхдæр. Зынын байдыдтой фезиленты цыргъ тигъте, фендаджы дзыхъхъыте еме къуып-

– Кæд уыцы ус йæ дзыхыл нæ фæхæцыд, æмæ сæхи нымбæхстой. Уæд йæхæдæг ратдзæн дзу-

апп, – смæсты хицау. Цæуынвæнд скодта, схызт саргъма, лаппута дар равдз абадтысты сæ бæхтыл – адæмы дзӕгъӕлы змӕнтын ницӕмӕн хъæуы... «Хъырымы мулк доныкъусы сæфт фæкодта, фæлæ уыцы саргъ ничердем ауадздзынæн! Йæ фыд бæхуарзаг лаг уыдаид. Сыгъдаг авзистай æмæхгæд саргъ! Æмæ-иу уæд нæ зæронд зондамонæг стыр ныхæстыл схæцæд...» - æрымысыд йæ хицау Хазбийы.

Кей кой кенай – къесер-

мæ! Фæзилæнæй бæхуæрдон разынд. Иу зæронд лег бехме евзиды, йе фесте хъемпыл бады

сылгоймаг. Агуындæ?!. Цæстыфæныкъуылдмæ йæ хъуыдытæ сæрымагъзы сгуппар сты: «Абырæджы ном мыл сбаддзæн: фæндагыл усы æрцахста! Фæлæ йын ауадзæн нæй. Хъуыддаг дихтæ кæнын нæ хъæуы. Сæрæй бынмæ хъуама куырмалхынцъ уа. Хъырым фæлыгъд хæсты быдырæй. Агуында йа амбахсы, харинаг ын хессы. Цемейдер стъелфынц, жмж сж дзаума рагацау æмбæхсынц. Факттæ, факттæ... Фæлæ ахсын... Уый кæстæрты хес у. Къейных, уендон леппутæ сты, зивæг нæ зонынц...»

Йе 'мбæлттæй кæйдæр хъусы цыдæртæ адзырдта æмæ фæсвæды уырдыгмæ аивгъуыдта. Хъахырманы хъус ма йын йæ бæхы къæхты уынæр айхъуыста, жмж фжтар.

Къжвдаты фжстж ужрдонвæндаг йæ гаччы абадт. Цалхвæд **жрттивы** ногф**жлджхт** ау**ж**дзау. Цафхадты дамгъата йыл мыхуырау зынынц.

хъыгдары Хазбийы. Раст зæгъын хъжуы, цалджр боны ужлхъждей царди. Кем - хердджын, кем – æxxормаг. Фæззыгæнд афоныл на фада, уад – кауинаг. Ема цыди иу колхозæй иннæмæ, иу тракторон бригадей иннеме... Ныффæллад. Сæдых. Æнæдаст. .- Фæзæронд кæныс, хорз

лæг! – йæхицæн загъта Хазби. – Раджы ма дын у. Дæ пенси дын никæмæн ратдзысты, мыдыбындзыта жма да дыргьдæттæ никæдæм аирвæздзысты. Райсомей-иу раздер фест, еме дæ бон фæдаргъдæр уа. Кæннод ауæдзы фынæй кæнын дæр сахуыр уыдзына.

Зноны хабарæй Хазбийы зæрдæ бахъæлдзæг. Йæ бæхы кæмæндæр авæрдта – уæллаг бригады чидæр фæрынчын, æмæ йæ дохтырмæ ласын бахъуыд. Йехиме та йын трактористте жнхъжлмж кастысты. Хуыссжджы хъесте не феци, феле фæстиатгæнæн нæ уыд. «Уым вагоны суадздзынжн мж фжллад», - скарста йæхинымæр æмæ ауæдзы фæраст.

Цӕуы, цӕуы... Кӕмдӕр ӕй хуыссег ерцахста. Ембисехсев. Мӕй ӕмӕ тракторты цырӕгътӕ – жнджр иу ирд стъжлф джр нж федтаис заххыл дар ама арвыл дæр. Цæуы... Йæ къах цæуылдæр скъуырдта, афæлдæхт æмæ тарф фынæй аци. Райхъал бонивайæнты. Райхъал! Цалдер леджы йе систой жмж йж мардхжссжгау фæцæйхастой. Æмæ уæд ракаст...

– Дæ раттæг дæлæмæ æрхауа! – йæ мады 'фсымæр Бæбуйы ныхас жй аргжвста.

– Цы æрцыд? Исты бæллæх?..

Фæллойгæнæг у фæндаг, бон-сауизæрмæ йыл дыууæрдæм кæнынц уæрдоны ифтыгъд, саргъæвæрд, идонуагъд бæхтæ. Хор ласынц, хабар хæссынц, фæдисы vайынц. Галты væзбын къахдзæф стурты æнахуыр тындзын, родты чъыллиппыте - алцы дер ссарæн ис фæндагыл. Фæндаджы чиныг кесын базон, еме хъеуы цард бамбардзына. Мана чидар - хъæргæнæг, кæнæ хæрзæггурæггаг – цыппæрвадæй фæтæхы. Хъӕуӕй хъӕумӕ... Мӕнӕ уый та йæ галтыл æгæр уæззау уаргъ самадта – уæрдоны къæс-къæс, галты ратон-батон, цæлхыты рачиу-бачиуæй бæрæг у. Уый та дын хицау – бидарке схъиуге техы, бæхы хуыррыттæй цъиутæ фæпырх вæййынц, байрагау йæ къах бæрзонд исы – фæд уæлæнгай у, цæфхад цæфхады не 'ййафы.

Азты уæз фæтæн уæхсчыты дæр фæгуыбыр кæны. Æмæ уый Мардæрцыд!

Хазби бафынæй ауæдзы. Фæлмæн зæхх æм бумбулийау фæкаст, æмæ йæ йæ къах дарддер нал ахаста. Тракторист дыккаг ауæдзыл æрзылд, æмæ йæ уд ауад. Йæ фындзы бын бамбæхст диверсант! Фæдисонау атахти йе 'мбæлттæм. Ифтыгъд сты адæм хæсты заман – уайтагъд «гæрзифтонгей» фезындысты еххуысмæ. Кæмæ – мих, кæмæ – æндæр исты... Колхозы сæрдар Бæбумæ разынд англисаг кæрæбин, æмæ уый сж разжй жджрсгж фжраст. Иж цжстытж сахъат сты рагжй дер - кесенцестыте фындзы хъжлыл жнцад нж бадтысты, стей енегеды ныхас, кед раджы кæддæр партизантимæ иучысыл фæци, уæддæр диверсантыл никуыма фембæлд, æмæ-иу йæ уæраг фæтасыд. Уæддæр сæрдар сæрдар у, ноджы ма фондзæхстоны хицау. Чи хъуамæ цæуа уæдæ фæдисонтæн сæ разæй?

Æртымбыл сты «знаджы» алыварс. Аирвæзæн ын нал уыд, фæлæ хотыхджын уыдаид, кæй зæгъын æй хъæуы, æмæ тагъд кæнын ницæмæн хъуыд. Хæстон æгъдау куыд амоны, афтæмæй йем сердар йехедег хестегдæр бабырыд. Бирæ фæхъавыд диверсантма, ама уый куына змелыд, уед йе кесенцестыте **жриста**, л**жмбынжгджр** жм ныккаст еме зердиагей ату кодта:

– Уый нæхи лæг куы у!

Хазби бахудт: нæхи лæг! Кем ис, ке, «нехи лег?» Хорз зоны уыцы ныхæстæн сæ уæз, фæлæ йæ йæхи уæхсчытыл рагей нал бавзерста. «Гъей-джиди, мæ лæппуйы бонтæ!» - йæхи бауыгъта лæг. Йæ хуыссæг фæлыгъд, бози й жхим же жрбалв жста - бæхы сæпп фæрæвдздæр. **Æ**хсынæны хуым йæхи къултæ кæнын байдыдта. Дзагармæй алчидæр рæдау у. Нарст æфсир æддæг-мидæг ауад, æфсир æфсирыл ныттыхсы. Алцыдæр йæ кары куы бацæуы, уæд хионыл жнувыдджр вжийы - царды ад бамбары. Фæлæ æхсынæны ницы амбулдзæн! Хазби дзы кæддæриддæр йæхи цæхæрадоны дæр фæкæсы. Сырддонцъиутæ сæ уайтагъд ахсынынц, фæлæ сæм никуы смæсты - сæ сызгъæрин тъептен худте сын уеддер не сисынц.

Ам та жнжхъжн хуым! Баурæдта бæхы. Бидаркæйæ рахызт. Ахæм ма дзы диссаг уа? Хӕтӕлзӕнг, тутт къабаз... Йæ цъуппыл та ахсынанты чъирита, сызгъерин хъула фелмен хервай амбарзт. Карк ма фембахсы афте йе леппынты ецегелоны цастай. Куы сцатта уа, уад йахæдæг баруайдзæн. Асæрф хус хæрв æмæ фендзынæ: нæмыг намыгма йахи нылхъывта. Цоты къабæзты фыдæлты туг фæфыцы. Зæнг бахус, чъил апырх. Фæлæ цард æнæскъуынгæ æмæ æгæрон у. Алы мыггагæй дæр та уалдзæджы райгуырдзæн рæхснæг тала, быдыр та фестдзæн хуры зӕй. Хазби ныуулӕфыд:

- Захх, фыдалты захх, тугæрхæмттæ, рæвдыдхъуаг саумæр, - систа ногфæлдæхт ауæдзæй къуыбар. - Сойытылдау у, гутоны цыргъ жй ныссжрфта, жмж уый жрттывджй цжхжртж

Бира йам факаст, йа армы йæ аууæрста.

– 3æхх... Кæд уыди уый? Раджы, тынг раджы...

Зæххæй куы хицæн кодта, уæд æм маст нæ уыд, æнцонæй йыл систа йæ къух. Фæлæ ныр æмбарын байдыдта: хицæн нæ, атыдтой йæ, арæдывтой... Чи? Йæхæдæг уыдаид. Зæххыл йæ бар нее цыд, искей заххыл та уыргæфтыд фæци. Æмæ дзы фервæзт! Фæлæ, æвæццæгæн, зæххы уацайраг уыдзжн мыггагмж. Кжрæбин йе 'ккой, афтæмæй куыста, фæдисы тахт: чидæр мын мæ зæхмæ лæбуры! Æвзæргæнæджы-иу бафарста: чи дын у ацы зæхх? Цы дын бавæййы? Разы никуы уыд дзуаппæй. Ау, зæхх дын цы бавæййы, уый ма 'мбар! Уæд ыл цæугæ та, уæд ыл цæргæ та куыд кæныс? Миты рагъыл цæр, ихы къæртт цъир, дæ риуы зæрдæйы

басты уый аваерд ис.

Милицейы дуарме ерхызт бидаркæйæ. Фынддæс азы бæрц ей зонынц ам. еме хъуаме йе алы фезмæлд, йæ алы къахдзæф дæр бынаты уа. Бар-æнæбары ставд астæу фæтæн ронæй балвас. Милица милица у. Æгъдау, фæтк, рæстдзинад. Уыдоны сæрты исчи куы ахизы, уæд бахъæуы Хазбийы сæр.

Радгæс фестад, «дæ бон хорз» ын загъта.

- Хъыгдаржг нжй? афарста йæ Хазби, йæ ныхы хид сæрф-
 - Нæй!.. Ис!..
- Ис æви нæй? бафарста та Хазби, фæлæ дзуапмæ нал фæлæууыд... «Ис, нæй – ам цыдæр нæ фидауы», - загъта йæхинымар жма йа кусануаты къжсарыл бахызт фæлладхуызæй.

Заххы таф та фындзыхуынчъытыл сæмбæлд. Нæ йын бафсаст йа развдыд ама узалдай. «Ехх, гутоны къждзыл жрхжц, ауæдз ауæдзы фæдыл фæлдах, кæрдæджы хал, мæнæуы æфсир, хъуыдыды нартхор, жхсынжны рæзт уын... Арв æмæ зæхх... Æмæ ужгъдибар дымгж. Хур жмж рог уæлдæф... Æнтæф боны хид... Цъитидоны цъеппыте...- Хазби йа къух ауыгъта. – Ема уад ам та? Ам чи кусдзæн? «Ис» æмæ «нӕй» цы сты, уый хъуамæ исчи æвзара æви нæ? Уый раст æмæ зылын у, гормон, æцæгдзинад **жмæ** фыдракæнд, сыгъдæгуд жмж мжнгарды фждвжливжнтæ, æвыд æмæ азымджын... Цард еме мелет», - карзей загъта йæхинымæр.

- Цы ис æмæ цы нæй? бафарста йæ Хæдивæджы, уый уæлкъæсæр куы фæзынд, уæд.
- «Хæлиудзых, нæ сарæхст», Хæдивæг æрбамæсты радгæсме – уый фезмы, евеццеген,
- Давд... Æхсæнадон исбонмæ ныхылдта! - рафæлдæхта йæ гаххаттыта
 - Чи?
- Давæг! йæ уæхсчытæ фелхъывта Хæдивæг.
- Кæд, мыййаг, адæймаг! Давæг... Уый куыст исты у æви æрдзы лæвар, йе та дæсныйад, адæймаг йæ мады гуыбынæй кæй рахессы, ахем?
- Æвгъæдгæс ын нæ уыдтæн! – лæгæн фæхъыг йæ хицауы уайдзеф, еме къейныхдерей райдыдта дзурын:
- Тесчъы дзаг адавта кар-
- Тæсчъы дзаг... Чи у, чи? Тесчъы бын адеймаджы куы батъыстай!
- Уæллагхъæуккаг, авд æмæ дыууиссæдзаздзыд, жнæпартион, ӕртӕ сывӕллоны йын ис, йӕ лаг хасты, хабар дзы най
 - Йæ ном та, йæ мыггаг?..
- Хадизæт. Цæрæгкатæй... - Ацу æмæ хатыр ракур Цæрæгкаты Хадизæтæй, ныллæг ын акув, стей де сер къултыл фехой, де фындзы пырх акал, дехи цахс ама-иу мам уад арбацу!фестад Хазби. «Кæд бамбардзыстæм кæрæдзийы», – дзырдта йæ цæстæнгас.
- Бахатыр кæн, фæлæ æз дæр мæ хæстæ зонын. Закъонæй уæлдæр ницы ис. Иæ ныхмæ цæуын пайда нæ хæссы. Давæгæн дер еме йе серылхецеген дæр...
- Мæнæн мæ пайда мæ армы ис. Искеме йем не 'нхъелме кæсын. Цæмæн бафхæрдтай

- сылгоймаджы? Баныхас кæн йемæ, бамбардзæн дæ... рæстæг... Кусæг нæй, хæст нæ къесерме схецце. Сылгоймегтæ хæрджытау кусынц, æхсæв, бон не 'взарынц. Цы удты фидар сын разынд! Цæмæй цæрынц, цæуыл лæууы сæ зæрдæ? Ууыл искуы асагъес кодтай? Картофы тескъ... Æрте сывеллоны – даринаг. Йæ фырадæргæй рахаста уыцы тескъ. Колхоз ницыма радта, йæ арынг афтид! Сæрдар ын хъуама бахасса уыцы таскъ, йæхæдæг ын хъуамæ стигъа уыцы картофы муртæ! Давд давд у, аххосджын та – аххосджын. Фæлæ ахæм адæймаг давгæ нæ фæкæны!
- Æз хъуыддаг прокурормæ радтон! - Хæдивæг, йемæ разы кæй нæу, уый бамбарын кодта.-Йӕ фӕндон уый дӕр зӕгъдзӕн.
- Дарддæр! Дзур! рафыхт Хазби. «Къодах, къуымых æмæ жнжхатыр лжг!» - фыццаг хатт æм нæ фæзынд ахæм хъуыды. Йе 'ккойы йын жй сжвжрдтой, жмж исчерджм фждж, зжгъгж, уæд йæ рохтæ суадзы, адæмы тас бауадзы.

«Дзур. Гъеуый дын лæджы ныхас, - Хæдивæг йæхинымæр

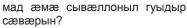
– Куыд кæсын, афтæмæй дам манай искай устытан сарæйкувæг саразынвæнд ис, - былысчъилæй сдзырдта Хæдивæг.

«Ам цыдæр ис, æнхъæлдæн. Æндæр хъæлæсы уаг... Aхæм къжйных нж вжййы. Хъарсы фидар ма басæтта!»

– Кæд де стырдæр знæгтæ сылгоймæгтæ сты, уæд, чи зоны, семæ сарæхсай.

Хицауы ныхесте йын йе тъжнгтж ацагътой, дзуапп раттын дæр йæ сæрмæ нал æрхаста, тагьд-тагьд рафæлдæхта гæххæттытæ. æмæ йыл «ныккалдта».

- Бæрзыхъæуккаг. Цины Агуында, жнапартион, жртж сывæллоны...
- Ӕгъгъæд. Агуындæйы мын амонын нæ хъæуы! Цы ракодта vый та?
 - Бады. Æнхъæлмæ кæсы!
- Куыд бады? Цæмæ æнхъелме кесы?
- Куыд фæбадынц, афтæ. Æнхъæлмæ та кæсы, йæ хъысмæт ын кæд алыг кæндзыстæм, vымæ.
 - Цы 'рцыд?
- Стыр фыдраконд. Фæлæ йыл не сетты, алывыдте калы мæнæн дæр, йе 'взаг суагъта,

- Хæстон рæстæг! Уый рох кæнинаг нæу. Чи зоны, закъонтæ æгæр карз сты...- къахæгау загъта Хæдивæг. – Фæлæ сæ æххæст кæнын хъæуы æнæмæнг. Немыц дард нал сты. Лыстæг хъуыддагыл уыйбæрц рæстæг цæмæн сафæм? Иу хæс æвæрд ныл ис: иу гадзрахатейцеуег дер енефхæрдæй хъуамæ ма аирвæза.
- Мад жмж сывжллон! Адӕймаджы хъысмӕт дӕм мӕлæты аслам нæ кæсы! Ахæм зондыл хжст дж. уый нж зыдтон! фæлварæгау æм ныккаст Хазби.

Уый йа цаст дар на фаныкъуылдта. Йæхинымæры загьта: «Хицауимæ кас не сфыцдзынæн. Ныхас рауад, æмæ хъуамæ састы бынаты уый баззайа. Уый ныхестыл схецыд, менме та фактте ис. Бавзаред...»

- Семæ баст у, афтæмæй мын зæды къалиу фестад.
- Æвæццæгæн, æмбары йæ рæстдзинад, хахуыр ныхæстæй . нæ тæрсы. Мад у. Уый æмбарыс? Мад... Дæ мадыл искуы фенæуужнк дж? Никуы. Æмж джм ужд Агуында жвзжргжнжгжй цжмæн зыны?
- Факттæ! Æнкъарæнтæйедте ныртекке ницы марынц. Зæрдæ алырдæм дæр зоны. Уавæртæ, цард куыд амоной, афтæ.
- Æрмæстдæр рæстырдæм. Ныхас рестудыл куы цеуа, уед.
- Сæнттæ сты уыдон, æргомæй бахудт Хæдивæг.
- Дзержинский-иу жнж хжцæнгарзæй куы рацыд знаджы ныхма. Сантта? Еви жндар истæмæй уыд ныфсджын? Рæс-хотыхджын, зæрдæйæ, æппынфæстаг, партион зæрдæйæ.
- Æндæр рæстæджы царди vый. Тыхджын vыд тас... мæлæтæй. Мах лыстæгдæр кæсæм алцæмæ дæр. Уый æнхъæл та чи уыд, жмж Цины Хъырым знаг разындзæн?
 - Уый æнхъæл ничи у!
 - Ома?
- Радгæсæн зæгъ, Агуындейы ме бидаркейы йе хедзарыл сæмбæлын кæнæд! - дæрзæгхъæлæсæй сдзырдта Хазби. – Ацы хатт хатыр курын мæнæн **жмбжлы**, фжлж мж цжсгом нж хъецы мехи равдисынме. Уый иу. Иннæмæй та абонæй фæстæме ене мен иу къахдзеф дер нал! Ныууадз де джигулте, де **жртхъиржнтж!** Аджмы ма сжргой кен, - геххеттыл цехгерме жрхаста ставд сырх кърандас.
- Мæнæн мæ хæс у уæлдæр хицауаджн хабар фехъусын кжнын. Æнæхъæн къуыри мæ гæндзæхтæ дзæгъæлы фæцагътон? Кæд мæныл æууæнк нæй, уæд... Фæлæ мæм æндæр хъуыды ис...

Хазби йæ сæр разыйæ тылдта – раст дæ, афтæ у – йæхæдæг цыдæртæ фыста.

- Æмæ уæд уыцы лæг та? Хæдивæгмæ цæуынвæнд нæма
- Ноджыдæр ма?..- скаст æм Хазби.
- Хъахырманей зегъын, мæ маст уæд та уымæй райсон, цыма афте зегъинаг уыд, ахем хуызæй сдзырдта Хæдивæг.
- Гъе уый, чи зоны...– æбæрæг дзуапп радта Хазби, стæй бафарста:
- Æмæ дæ уый цы хъыгдары? Кæм ыл фембæлдтæ?
 - Уый мын радзырдта ха-

- бæрттæ.
- Гъеныр дæ бамбæрстон. Дæ къухтæ дæ хæрынц. Дамдумтыл зилыс? Чифæнды цыфæнды дзурæд – уæлдай дын нæу? Адæймаджы ацъипп лас. уый фесте берег уыдзен, не? Æмæ дын кæд знаг дæ быны арт **жндзары**, у**ж**д та?
- Уый жуужнкджын лжг у, цæуылдæр фæгуырысхо Хæдивæг. - Хæсты фесгуыхт, инвалид..
- Йæ фыны, æви дæ фыны? фыццаг хатт бахудт Хазби.
- Уый та куыд? Мæхи цæстæй йæ федтон.
- Йæ къах кæм фæсахъат, уый базонын мæ рагæй фæнды, фæлæ ницы. Фынддæс азы рацыд, уæдæй нырмæ, æмæ йæ нема равзерстон. Алцемен дæр ис райдайæн... Стæй кæрон дæр! - йæ хъуыдытæ балхынцъ кодта Хазби.
- Хæдивæг æм хæлиудзыхæй каст. Цыма йæ сæр къæппæджы фæтъыста, афтæ æмбæрста йæхи – æрлæмæгь, рустæ уæгьд уагъд, цæстыты – тас. «Уыцы сатой мын мацы фыдбылыз саразæд. Хицау йæ койæ фендæрхуызон. Цыдæр бæллæх зоны, **жвæццæгæн**. Хъырымимæ баст ма уæд? Уæд... Уæд сæфын! Æппын ницы, фæлæ фронты скуыси уыдзынжн, ноджы азымджынтиме... Уым та фервезен ней...» **Енхъ**елме каст, цыма терхоны лæгмæ хъуыста, афтæ: «Мæ мæлет уыдзен еви ме амонд?..» Æмæ цыма нæ фæрæдыд.
- Дзырдхæссæг басгуыхт ныр та? - йæхинымæр дзурæгау бафарста Хазби.- Гъе ныр ын, жнхъжлджн, йж къждзилыл фжхæст дæн.
- Бахатыр кæн, мæ къæдзилей зегьыс, - фестъелфыд Хæдивæг.
- Кæд ды дæр къæдзил дарыс, уæд æй хъахъхъæн! Фæлæ мæ бардзырд цæуылнæ æxxæст кæныс? Стæй дæ куы равдæла, ужд ма дж хабжрттж бжлвырддæр радзур. Ном, мыггаг, партион...- радта йæм сыгъдæг сыф.

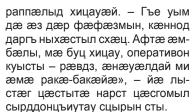
Хæдивæг цикъæйау афæлурс, жнжбары райста гжххжтт: «Мæ мæлæт...» - æмæ уæззау къахдзефтей феддедуар.

«Афонмæ æндæр гæххæтт фыссы, - фæлладæй бадт Хазби. – Наркоматма. Йа бар йахи. Æз цæттæ дæн. Фынддæс азы фæцæттæ кодтон мæхи. Растдæр зæгъгæйæ та мæ адæм æфтыдтой зондыл. Чи зоны, куыд рауадаид ме цард. Ме 'мгертте ахуыр кæнынмæ ныххæррæтт ластой Мæскуымæ, Бакумæ, Ростовме... Инженерте, дохтырте, ахуыргæндтæ... Æз та мæ цард ма фыдалты заххыл арвыстон. Æхсæвæй, бонæй... Кæм – фæдис, кем – давд, чызгыскъефт... Загъд-замана! Азтæ, азтæ... Ростовы на ацардтен, науте не арæзтон, хæзнатæ нæ агуырдтон... Цардтæн, æгъдау æмæ фæткыл дзырдтон.

Дыккаг хатт дæр ацæуин уыцы фæндагыл, ногæй та йын бавзарин йæ æнæхуыссæг æхсæвтæ, йæ тæссаг фæзилæнтæ, ныккалин та мæ туг, фæлæ æвзæргæнæг нæ аирвæзид, бирæты зæрдæхудты та бацæуин, уæддæр раст æмæ зылы-

ны ссарин... Кæд æнкъаржнтж, зжрджйы сусег целхъыте сты уыдон?

- Ис ма иу ног хабар!

Хæдивæг ацы ныхæстæ загъта куыдфæндыйæ, йæхинымæр та дзырдта: «Мæ къухы дæ, ныр та ма цы æрымысдзынæ? Гадзрахатæйцæуæгæн йæ фæд ссардтон. Æмæ чи у, уый куы зонис. Колхозы сæрдар. Ахæм лæг хуымæтæджы нæ ралыгъдаид хæсты быдырæй. Тæппуд нæу. Уыма, жнамжнг, исты фандта уыдзæн. Немыц нын нæ дуæрттæ сæттынц. Æрджынарæг фосæргæвдæн фестад – сармадзанты богъта жхсав дар не 'нцайынц. Æмæ ам æрбалæууыд. Xъуамæ цахх ама кардзынима рацауа са разма. Йа ныфс цамайдарты жмж, чи зоны, кжмжйджрты хæссы. Фæлæ ронбæгъд лæгыл на фембалд! – йахицай ныббуц Хæдивæг. – Стæй адæм къæрцхъус сты. Уыцы хæлиудзыхæй дер искуы ецег лег рауайдзен. Тæппуд у, кæй зæгьын æй хъæуы, фæлæ йæ удæн куы тæрса, уæд æй уромæг нал бауромдзæн. Ахем дер схъебатыр веййы тыхст заман».

- Хабæрттæм дæ не 'вдæлы. Хадизет деуме енхъелме кæсы, – комкоммæ йæм бакаст Хазби.

- йæ цæсгом бахордта. Дзуаппы бæсты къæйных ныхас, æртхъирæнтæ. Сæрра, сывæллоны дæр хъизæмарæй мары.
- Цавæр сывæллоны? ницыма йын бамбарста Хазби-. •
- Кæстæр лæппу йемæ ис. Фæрынчын, йæхæдæг та йæ гæндзæхтæ цæгъды. Дæу агуырдта, йæ зæрдæ дæуыл дары, – бахудт Хæдивæг.
- Уымæй нæ рæдийы, фæлæ ам цæмæн ис, æз дæ уымæй куы фæрсын?
- Йæ лæг дезертир у. Иунæг нæ уыдзæн. Агуындæ сын хæринаг хæссы, фæлæ кæм бадынц, уый на хъер кены.
- Хъырым дезертир? Сæнттæ цæгъдыс, хорз лæг! – фестад Хазби.
- Факттæ, факттæ...– йæ хъуыры фæбадт Хæдивæг.
 - Дзур!
- Йæ хъæуккæгтæ, дам, æй æхсæвыгон фенынц, ус, дам, хойрагиме феделзехх веййы – хъæдмæ æви комы сæрмæ, уый нæма сбæрæг.
- Уыдон фактте сты? Стей фактте искей сер къалатийы фæтъыссынæн не сты, æнæуужнк кжуыл кжнай, уый фжаххосджын кæнынæн дæр сæ уырзæй февзарынц.
- Уый дæр сæ афтæ иуварс кенинаг уыд, – хинхудтей фезылын сты Хæдивæджы былтæ.
- Хъуыддаг нæма равзæрстам. Ус та азымджын æппындæр нæу. Куыд бахъæцыд дæ цæсгом

ТÆССАГ УАВÆРТИ **ХЕ КУД ДАРУН ГЪÆУЙ?**

Зингисервæзт æй æнæнгъæлæги цау. Æ райеуварс кæнуни туххæй уæ мадзæлттæ цæйбæрцæбæл раст æма ахедгæдæр уонцæ, уомæй аразгæ 'й æ рахуссун кæнун. Гъулæггагæн, фулдæр адæммæ гъæугæ зонундзийнæдтæ нæ фæууй, зингисервæзти рæстæг куд архайун гъæуй, уой туххæй.

ЗИНГИСЕРВÆЗТ ЖХСЖНАДОН БУНЖТТИ

Катай æй зундирахасти уæхæн уавæр, æма си адæймаг кенæ ба берæ адем дер бахаунце, тессаг бунатей райервæзунбæл архайгæй. Адæм сæхе нæбал фæллæдæрунцæ. Уой хæццæ берети зундирахаст фæкъкъумух уй, уавæржн раст аргъ искжнуни гъомус исжфун райдайуй. Сувæллæнттæ, æригæнттæ, силгоймæгтæ, рацæргæ адæм ба æрламать унца, се 'ужнта са комма нæбал фæккæсунцæ, æма домæнтæ куд гъæуама æнхæст кæнонцæ? Ахид уотæ рауайуй, жма, иннж аджм кумж фжууайунца, уоман дар нецибал фаззонунца, айдагъдар файйархайунца тассаг бунатей кене ба менге тессаг бунатей иддарддæр рацæунбæл.

Катаййи бахаун ма уомæй тæссаг æй, æма, куд загътан, уотемæй, тæссаг бунатей идарддер рацеунме белгей, адем æрæмбурд унцæ рахезæни æма 'й исæxгæнунцæ. Ледзæг адæмæй беретæн сæ бон, бæргæ, фæууй уавæрæн раст аргъ искæнун, ци гъæуй, уæхæн архайд кæнун, фал сæмæ тасдзийнадæ бацæуй, æма уомей феттерсун кенунце иннети дер.

Цубурдзурдей, сехуедте сехецен къулумпий хуасæ исунцæ. фидбилизи бунатæй цæугæй. Уомæ гæсгæ уæхæн уавæри ахсгиаг æй, цæмæй, катаййи ка бацудей, еци адеми 'хсен разинна, се архайджн разамунд джттун ж бон кжмжн уа, уæхæн адæймаг.

АРХАЙД – ЗИНГИСЕРВÆЗТИ **PÆCTÆ**

Цийфæнди æхсæнадон бунатмæ дæр бацæугæй, байархайетæ уæ над багъуди кæнунбæл; уе 'ргом раздахетæ, сæйраг жма жнджр рацжужнтж кжми 'нцж, уордæмæ; кæми ци ес, уой уæ зæрдæбæл бадаретæ; сувæллæнттæн хуæцетæ сæ къохтæбæл.

Гъæр «зингисервæзт!» фегъосгæй, сабур уотæ; фæразондзийнадæ дæр равдесета жма уой туххай фегьосун канета уж фарсмж лжуужг аджмжн джр, ужлдайдæр силгоймæгтæн. Уæ алфамбулай уавæрæн аргъ искæнетæ, уавæр æцæгæйдæр тæссаг æй, уой исбæрæг кæнетæ. (Кæд еске аци гъæрæй фæндуй адæми фæттæрсун кæнун.)

Уж бунати лжугжй, лжмбунжг ракæсетæ уæ алливарсмæ; телефон, кенæ зингисервæзти дзæнгæрæги кънопкæ фæууингей, зингисервезти туххей фегьосун кæнетæ зингхуссунгæнæн гъæуайкæнуйнадæмæ, ма банимайетæ уотæ, æма уой дер уж бести еске бакендзеней, ема жнцаджй цжун райдайетж хжстжгджр рахезæнмæ. Кæд гæнæн уа арт рахуссун кæнунæн, уæд æвæстеуатæй уой туххæй фегъосун кæнетæ уæ алливарс ка 'й, еци адемен; арт рахуссун кенете, феййагьаз кæнунмæ уæ фарсмæ лæууæг адæммæ фæдздзоргæй, испайда кæнетæ, уæ къохи ци фæууа, уомæй æма сæрмагонд фæрæз-

Азгъунст хъуæцæй ку байдзаг уа кенæ си талингæ ку уа, уæд байархайетæ рахезæнмæ рацæунбæл; уолæфгæ кæнетæ къохмæрзæнмæ кенæ уæледарæси дусмæ; сувæллæнтти ба хонетæ уæ разæй, сæ усхъитæбæл хуæцгæй.

Цийфæнди уавæри дæр уæмæ разиннеед феразондзийнаде ема ма феттухсетæ, уе 'гъдауæй æрсабур кæнетæ уæ алливарс адæми, катайдзийнади ранигъулун сæ ма бауадзетæ. Уæхемæ райсетæ адеми феййервезун кенуни хъепперес! Се 'хсæн цæугæй, уæ разæй рауадзетæ сувæллæнтти, силгоймæгти, рацæргæ адеми. Феййагъаз син кенете, катаййи ка бахаудтей, ема цеун е бон кемен нæбал æй, еци адæмæн; сæхе æрлæдæруни туххей син се уаделтте рахуайете, сабур жма лжджргж цъухи уагжй сжмж дзоретæ, хуæцетæ син сæ къохтæбæл.

Æлхъивддзийнади бахаугæй, уæ къохтæ фæттасун кæнетæ ема сæ нилхъеветж уж фжрстжмж, тумбулкъохтж жрбалхъевгай; уа фарста гъжуай канета æлхъивди фæуунæй. Уæхе æргубур кæнетæ фæстæмæ, къæхтæ размæ исбуцæу кæнгæй, æма бавзаретæ адæми æлхъивд уж фжсонтжй бауорамунбжл, тугъдадж разæй исуæгъдæ кæнгæй æма сабургай цота, ганан цайбарцабал ес, уойбарцæ. Агъаз кæнетæ, зæнхæмæ ка æрхаудтай, уони са къахтабал ислауун канунæн. Кæд уин уæхе скъуæрдтонцæ, уæдта байархайетж уж усхъитжбжл ислжуунбæл, æма уой туххæй пъолмæ уæ къохтæ ниббуцæу кæнетæ, къæхтæй ба цæхгæрмæ уæхе схуайетæ æма уæ гурæ исраст кæнетæ. Сувæллæнтти байаууон кæнетæ уж фжсонтжй кенж ба сж исбадун кжнета уа усхъитабал.

Кæд берæуæладзугон хæдзари уайтæ, уæд ма бавзаретæ лифтæй испайда кæнунбæл, æрхезетæ асинттæбæл; уæ гъудии дæр ма уæд къæразгæи оæрзондæи рагæпп кæнун. Миййаг, адæмæн рацæунæн гæнæн ку нæ уа, уæд байархайетæ, содзга ками на кануй, уахан раужниа бацæунбæл æма уоми æнгъæлмæ кæсетæ зингхуссунгæнгути æрбацудмæ.

ДЗАНТИАТИ Марат, Дзжужгигъжуи зингисервжзтитжй багъжуай кжнуни цжстдарди хайади бæрæггæнæг.

Mæpzoúmbi Cepzeú ХАХУЫ

Ермест фактте, стей ма

гуырысхотæ? Нæ, бахатыр кæнæд, чифæнды дæр уæд. Хъырым, дам... Нæ, нæ... Йæ фесонтыл цъехснаг уис тугвæд кæмæн ныууагъта, уый немыцы зæвæттæ не сдæрдзæн! Къухылхæцæг уыдтжн Агуынджижн. Сызгъжрин ржстæг... Зард, кафт, нуазæнтæ... Ахæм амондджын дыууж уды нама райгуырд, æвæццæгæн. Æмæ дын... Xъырым-иу дзæгъæлы нæ дзырдта. Агуындæйы скъефт, фосы давд... Нее цыд йее зердæмæ йæ сыхаг. Йæ митæ, йæ цард бирæты æфтыдтой дисы. Фæлæ алчидæр йæхирдыгонау симы. Хахуыр... Кæд исчи æнхъæлмæ кæсы немыцмæ, уæд, æвæццæгæн, Хъахырман. Райгас, ногæй райгуырд, йæ чыргъæдтæ ныууагъта. Уæвгæ йын цагъды куы фесты! Агуында... Уыман уаван най! Ана уæдæ цы хъуамæ уа? Маст æви уарзондзинад? Маст, марг...»

Дзæнгæрæг ныццагъта. Фæиртæст йа хъуыдытай.

Стыхст, ныффæллад, афтæмæй бады. Уатмæ чидæр æрбахызт, æмæ йæхиуыл схæцыд.

- Хъусын дем! – дисгенге бакаст хæрзæрыгон чызгмæ. Уый фефсæрмы, куыддер къулберзейе стъолме еввахс слæууыд æмæ лыстæг хъæлæсæй сдзырдта:

– Мæнæ военкоматæй гæххæтт æрбахастон.

– Бузныг, де церенбон бире. Кей чызг дæ?

Чызг фесырх, енедзургейе алеууыд, жмж йжм Хазби куы бахудт, ужд фæныфсджындæр: «нæхи чызг», зæгъгæ, сдзырдта æмæ лидзынмæ фæци.

Зæрватыкк! – бахудт та Хазби, йæ зæрдæйы цавæрдæр æхсызгондзинад стæлфыд, фæлæ йæ хъуыдытæм аздехт еме уайтагьд ферох сты чызг дæр æмæ гæххæтт дæр.

Дуарма фазынд йа Хадиваг. Æвæццæгæн, йе 'муд нæма æрцыд сæ ныхасы фесте - егер хъерей райдыдта дзурын:

– Агуындайы да фенын фанды. Фыццаг хатт срыст Хазбийы зæрде. Йе къух систа: чысыл фелеууед, жнжвджлон джн. Йжхинымжр скатай: куыд ын бамбарын кжнон ржстдзинад? Куыд байсыса йæ маст?

Хæдивæг æнхъæлмæ каст – æмбæрста хицауы уавæр, стæй йæм йæ гæрзтæ æрæвæрыны зонд нæ уыд – уæлахиздзауы хуызжн лжууыд йж ужл-

Хазби систа гæххæтт. Бакаст æй **жм**æ йын ницы бамбæрста. Ноджыдæр ма йæ бакаст: «Цины... Хъырым... лæгау лæджы мард фæкодта... хæсты быдыры... æвдæм августы. Æрвитæм ын йæ хæрзиуджытæ бинонтæн зæрдыл дары-

Фестад. Хæдивæг фестъæлфыд, цыма йын йæ сæры фахсыл ехс атымбылта – хицауы цастангасы уыйбарц маст жмж жнжуынондзинад уыд. Хазби йын жнждзургжйж гжххжтт йж фындзы бынма бахаста. Лаг афалурс, гаххæтты гæбазыл нындæгъдысты йæ лыстæг цæстытæ: «Æвдæм августы...»

Уыцы бон æрцахста Агуындæйы. Уыцы бон фамард Хъырым.

1966 as.

Республикон дзиллон æхсæнадон-политикон газет «Дигорæ». Сайраг редактор: САКЪИТИ Бариси фурт Эльбрус.

Газет исаразæг æма уадзæг: РЦИ-Алани мухури æма дзиллон коммуникацити гъуддæгути фæдбæл Комитет. 362003, РЦИ-Алани, г. Дзæуæгигъæу, Димитрови гъæунгæ, 2.

Редакций адрес: 362015 РЦИ-Алани. г. Дзæуæгигьæу, Къостай номбæл проспект, 11, 6-аг уæладзуг. Тел.: 25-22-56 (факс), 55-08-16; 25-93-00. E-mail: gazeta-digora@inbox.ru. Нæ газети сайт: http://gazeta-digora.ru

Газет регистрацигонд жй бастдзийнади, хабархжссжі технологита ама дзиллон коммуникацити сфери Федералон служби Управлений РЦИ-Аланий. Рег. номер ПИ №ТУ15-00141, 2017 анзи 14 апърели. Газет мухургонд æрцудæй АБÆ «Рауагъдадæ «Хонсайраг регион»-и. 357600, г. Ессентуки, гъæунгæ Никольская, 5а.

Газет цæуй къуæре еу хатт – геуæргибони Рафинсуни индекс: 73946. Тираж 500. Заказ № 959. . Мухурмæ гъæуама финст æрцæуа – 17.00; 13.05.2022.

Мухурмæ финст æрцудæй – 17.00; 13.05.2022.

На газетай ист армагай пайда канун ангъезуй, на редакций аразийай. Уадта гъауама бараггонд уа, на газетай ист ке æй. е.

Финстæгутæ, къохфинститæ, хузтæн рецензи нæ дæттæн уждта са автортама дар фастама не 'рветан. Газети ци æрмæгутæ рацæуа, уонæбæл бæрнондз хассунца са авторта.